

GONDA BENCE

Bethlen Gábor Református Gimnázium és Szathmáry Kollégium

Sárkányok a Kanizsával szembeni végvidéken

Katonai karriertörténetek vázlata a 17. századból

Az Ákosházi Sárkányok nemzetsége egyike volt a kora újkori Zala megyei köznemesi családoknak. A „Sárkány” név először a késő középkorban, egy 1408-ban keletkezett oklevélen bukkan fel. Feltételezhetően valamilyen negatív tulajdonság vagy az őseik rabló, kalandozó életmódja miatt kaphatták ezt a nevet.¹ Történetüket teljes egészében összefoglaló munka máig nem készült, ugyanakkor hasznos összefoglalás látott napvilágot róluk például Nagy Iván *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* című híres munkájában, illetve Kempelen Béla *Magyar nemes családok* című művében. Ezekben a róluk készült családfákat is megtalálhatjuk.² A családdal, illetve elsősorban középkori történetükkel foglalkozó történészek közül ki kell emelnünk Bilkei Irént és Kubinyi Andrást. Az ő munkásságukkal feltehetően mindenki találkozni fog, aki az Ákosházi Sárkányok után érdeklődik. De a zalai hely- és egyháztörténettel foglalkozó kutatók munkái, tanulmányai, monográfiái természetesen szintén tartalmazznak Sárkányokat említő információkat.³

A család fénykorának a 16. század elejét, azon belül is a Jagelló-kort tekinthetjük.⁴ A század végére hanyatlásukról tudósítanak a források, amit csak az oszmán hódítás nyomán kialakuló katonai helyzet és ennek következtében a Kanizsával szembeni végvidék kialakulása

¹ Bilkei: *Okleveles adatok az ákosházi Sárkány család XVI. századi történetéhez*, 4–5.

² Nagy: *Magyarország családai*, 55–59.; Kempelen: *Magyar nemes családok*, 244.

³ A Sárkány családról lásd: Bilkei: *Okleveles adatok az ákosházi Sárkány család XVI. századi történetéhez*, 3–17.; Kubinyi: *Egy üzletelő és diplomata várúr*, 263–283.; Nagy: *Magyarország családai*, i. m.; Kempelen: *Magyar nemes családok*, 241–250.; Payr: *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület*, 444–447.; Payr: *A soproni evangélikus egyházközség*, 195–197.; Fülöp: *Mit örököltünk Ákosházi Sárkány Antaltól?* 110–113.; Dernschwam: *Erdély. Besztercebánya*, 499.; Détsky: *Az ónodi vár*, 191–209.; Torma: *Az érdi Kutjavár*, 251–266.; Haris: *A vasvári domonkos kolostor*, 197–229.; Tímár: *A Szerdahelyiek Somogy megyei birtokai*, 55–124. A család legismertebb és legjelentősebb tagjának Ákosházi Sárkány Ambrust tekinthetjük, aki 1505-ben pozsonyi kapitányként és ispánként működött, majd 1514 és 1521 között Zala megye főispánjaként szolgált. 1524–1525-ben országbíró lett, a mohácsi csatamezőn esett el 1526. augusztus 29-én. Fülöp: *Mit örököltünk Ákosházi Sárkány Antaltól?* 110.; Bilkei *Okleveles adatok az ákosházi Sárkány család XVI. századi történetéhez*, 5–7.; Kubinyi: *Egy üzletelő és diplomata várúr*, 263–283.

⁴ A végvidék szakirodalmának áttekintése és jellemzőinek ismerete elkerülhetetlen a család ekkori jeles személyiségeinek tanulmányozásához. A végvidéki élettel foglalkozó első igazán jelentős kutatónak a 19–20. század fordulóján alkotó Takáts Sándort tarthatjuk, az ő munkáihoz hasonlóan a téma kapcsán megkerülhetetlennek számítanak Pálffy Géza írásai is. A Kanizsával szembeni végvidék történetével foglalkozó történészek közül pedig megemlíthetjük többek között Végh Ferencet, Sz. Simon Évát, Szvitek Róbert Józsefet, Iványi Bélát, Kelenik Józsefet és Tóth Hajnalkát.

állított meg.⁵ A végvidékről szóló történeti munkákban és forrásokban jócskán szerepelnek a Sárkány család végvidéki, katonatiszti, vitézli rendi életpályát választó tagjai. Jelen munkámban a 17. századi Sárkányok katonai karriertörténeteire koncentrálni két jelentős szemlélyiséget emelek ki, akik komoly katonai tisztségeket töltöttek be a fent említett végvidéken: Ákosházi Sárkány II. István kiskomáromi kapitányt és részletesebben Ákosházi Sárkány V. János egerszegi vicegenerálist. Karriertörténetük és tevékenységük megismerésében a végvidékekkel foglalkozó jelentős mennyiségű szakirodalom mellett elsősorban a herceg Batthyány család levéltárának missilis-anyaga nyújtott segítséget,⁶ amelyben megtaláljuk ezen Ákosházi Sárkányoknak a végvidék és egyben a dunántúli kerületi főkapitányi tisztségét betöltő Batthyányakhoz szóló leveleit. Az általam vizsgált Ákosházi Sárkányok felettesei sorban Batthyány II. Ferenc, Batthyányi I. Ádám, II. Kristóf, majd II. Ádám voltak.⁷ Mivel a Sárkányok missilis-anyagának tudományos átirására és közlésére még nem került sor, így különösen hasznos és új információkat találhatunk bennünk, segítségükkel tovább bővíthetők a családtagokról való ismereteink. A karriertörténetekkel együtt pedig újabb adalékokkal szolgálhatunk a Kanizsával szembeni végvidék végvárrendszerének jellemzőire, működésére, hétköznapijaira, a várkapitányi és végvidéki főkapitány-helyettesi pozícióval járó jogokra és kötelezettségekre vonatkozóan, illetve a Sárkány család életében fontos szerepet betöltő várak és szolgálati helyek védelmi rendszerben betöltött szerepével kapcsolatban.

Sárkány István Kiskomárom kapitánya

Ákosházi Sárkány II. István élete és katonai karrierje szorosan összefonódott a kiskomáromi erősség sorsának alakulásával. Sárkány István már a Bocskai-felkelés (1604–1606) idején vicekapitányi (alkapitányi) rangban szolgált Kiskomáromban, majd 1617-ben a vár kapitánya lett, amely posztot egészen 1636-ig töltötte be.⁸

⁵ A végvidékről szóló szakirodalom: Iványi: *Zalavár és a balatonhídvégi átkelő*, 161–180.; Kelenik: *A kanizsai védelmi övezet*, 163–171.; Kelenik: *Kémekek, hírek, rémhírek*, 169–182.; Méhes: *Egy végvár hétköznapijai*, 213–227.; Pálffy: *Katonai igazságszolgáltatás*, i. m.; Pálffy: *A török elleni védelmi rendszer*, i. m.; Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 257–288.; Pálffy: *A Batthyány család*, 321–355.; Szántó: *A balatoni várak*, 261–292.; Szántó: *A „vitézli rend”*, 145–158.; Simon: *A magyar nagybirtokosok tervezetei*, 61–83.; Szvitek: *Kiskomárom végvár*, i. m.; Szvitek: *Kiskomárom végvár építéstörténete*, 41–56.; Tóth: *A Kanizsával szembeni végvidék*, i. m.; Tóth: *A vasvári békekötésig vezető út*, 319–339.; Tóth: *Vasvár előtt*, 46–61.; Vándor: *A zalai végvárrendszer*, 89–98.; Végh: *Egerszeg végvár*, i. m.

⁶ Batthyány család missilis-anyagát, ma a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára „Családok, személyek, 1945 előtti nem kormányzati szervek iratai” között, a „P szekció” gyűjteményében őrzik: MNO OL P 1314.

⁷ Batthyány II. Ferenc Vas és Zala megyében a Körmenedtől délre fekvő váraknak (Szécsisziget, Lenti, Alsólendva, Csesztreg, Lövvő, Szecsőd, Hollós, Hídvég, Csákány, Szentpéter, Csörötnek) parancsolt, miközben a Rába-parti Sárvár vidékén dunántúli kerületi főkapitányként tevékenykedtek. Pálffy: *A Batthyány család*, 238. Batthyány I. Ádám 1633-tól egyidejűleg birtokolta a dunántúli kerületi főkapitányi és a Kanizsával szembeni végvidéki főkapitányi tisztséget. I. Ádámotól fia, II. Kristóf vette át a Kanizsával szembeni végvidéki főkapitányi tisztséget 1659-től egészen 1685-ig. Batthyány II. Ádám a tisztséget 1685-től 1690-ig töltötte be, 1690-től ismét kanizsai végvidéki főkapitány lett. Tóth: *A Kanizsával szembeni végvidék*, 48.; Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 280.

⁸ Szvitek Róbert szerint az uralkodó november 18-án adott ki határozatot Sárkány kinevezéséről, de már hamarabb, október 24-e előtt is betölthette tisztségét. Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 69. Vö. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 237. Expedi fol. 13r. (1617. november 18. No. 13.); uo. Bd. 238. Reg. fol. 155r (1617. október 24. No. 33). Ezúton szeretném megköszönni Oross Andrásnak a segítséget a hivatkozások ellenőrzéséhez.

A Magyar Királyság területén minden végvár más és más formával, belső elrendezéssel bírt annak megfelelően, hogy éppen milyen feladatra használták. Sajnos Kiskomárom várából napjainkra nem maradt semmi, jellemzőire leginkább leírásokból, fennmaradt alaprajzokból és régészeti kutatások beszámolóiból következtethetünk.⁹ Szvitek Róbert kutatásai szerint Kiskomárom erőssége egy olaszbástyával és egy toronnyal rendelkező négyszög alakú belső kővárból és a tőle keletre elterülő huszárvárból (hostátból) állt, melyeket árok választott el egymástól.¹⁰ A kor kihívásainak megfelelően ezt a huszárvárat palánkkal erősítették meg.¹¹ Egy tipikus végvár esetében kulcsfontosságú volt annak földrajzi elhelyezkedése. Kiskomárom vékony földnyelven állt, nyugatra egy saras lápvidék segítette a védekezést. A Kanizsához való közelsége miatt állandó konfliktusokban volt része, és a vár gyakran cserélt gazdát. A Kanizsa központú magyar végvidéket a vár 1600. október 20-i elvesztését követően át kellett szervezni, melynek során a megmaradt kisebb palánkokat, várakat erősítették meg, és így hoztak létre egy Kanizsa várát körbe ölelő várláncolatot, valamint a Kanizsától Bécs felé vezető utakat elzáró erődrendszert, a Kanizsával szembeni végvidéket.¹² Szántó Imre szerint a várak itt nem alkottak összefüggő várláncolatot, hanem inkább egymás mögött álló erősségek csoportjának tekinthetők, melyek adott feladatot láttak el.¹³ Mivel a várak egyenként kis létszámú személyzettel rendelkeztek, inkább a megfigyelés volt a közös feladatuk. Kanizsa elfoglalása után a törökök egy olyan várhoz jutottak, amely mélyen benyúlt a magyar végvidék területére, így számukra ellenséges végházak vették körül, amelyek egyike volt a különösen nagy jelentőséggel bíró Kiskomárom vára, amit a források „legspiccen való véghely”-ként is emlegetnek¹⁴ Kanizsához való közelsége folytán.

Az ellenség közelsége jelentősen megnehezítette a kiskomáromi lakosság életkörülményeit is. Sárkány István levelezéséből is tudjuk, hogy a törökök büntetéssel fenyegették a környék jobbágyait, ha azok részt vesznek várépítési munkálatokban: „Karóban verik az mely faluból megírt gratuitus laborra [ingyenmunkára] följönnek és az király ravatalját beszoigáltatják”¹⁵ – írta a kapitány Batthány II. Ferencnek 1619-ben. Az elszigeteltség következtében a kiskomáromi védők arra kényszerültek, hogy szorosan együttműködjenek a végvidék egy másik, közeli őrségével, a zalaváriakkal, akiknek a balatonhídvégi átkelőhely védelme volt a feladatuk.¹⁶ Ugyanis ezen keresztül tarthatta a kapcsolatot Kiskomárom a

⁹ Szvitek: *Kiskomárom végvár építéstörténete*, 41.

¹⁰ Szvitek: *Kiskomárom végvár építéstörténete*, 48.; Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 50.

¹¹ A palánkváraknak többféle típusa ismert, Komárom a huszárvárak csoportjába tartozott, amelyekben főleg könnyűlovasság tartózkodott. A palánkvárak készítése során egymás mellé vastag fakarókat, gerendákat vertek a földbe, melyeket fűzfavesszőkkel, kötelekkel vagy vaskapcsokkal kötötték össze. Előfordult, hogy több méter magas földtömést készítettek a hézagokba. A Szvitek által elemzett források szerint Kiskomárom a 17. században már rendelkezhetett ilyen földtöméssel. Szvitek: *Kiskomárom végvár építéstörténete*, 49–50. A várépítésben jó szolgálatot tettek a különböző kőlostorok, egyházi építmények, melyeket könnyedén végvárrá lehetett alakítani. A várépítésről bővebben lásd: Szántó: *A balatoni várak övezete*, 265.

¹² Az 1601. évi országgyűlés XXIX. törvénycikke kimondta, hogy „ne csak mindig a Rába folyó átjáróját és gázlóit őrizzék, hanem a Kanizsához közelebb fekvő többi erősséget is”. Idézi: Tóth: *A Kanizsával szembeni végvidék*, 41.; Simon: *A magyar nagybirtokosok tervezetei*, 66.

¹³ Szántó: *A balatoni várak övezete*, 273.

¹⁴ Végh: *Egerszeg végvár*, 15.

¹⁵ Sárkány István Batthány II. Ferenchez. Kiskomárom, 1619. május 2. MNL OL P 1314 No. 41 364. A levélre hivatkozik még: Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 51. 298. jegyzet.

¹⁶ Zalavár Kiskomáromhoz képest kisebb létszámú erősség volt. A körülbelül 112–115 fős katonaságát tartósan lekötötte a nagy stratégiai jelentőséggel bíró balatonhídvégi átkelőhely védelme. Zalavárról

Királyság területével. De arról is tudunk, hogy 1607-ben Sárkány István komoly konfliktusba keveredett a zalaváriakkal, amikor építési és javítási munkálatok folyamán megvádolták, hogy a nekik szolgáló jobbágyokat is kiskomáromi ingyenmunkára kényszerítette.¹⁷ Az ügy kimenetele nem ismert, de Sárkány a vádakat visszautasította.¹⁸

Az is bizonyítja a kiskomáromi erősség aktív részvételét a védekezésben, hogy a váron szinte minden évben végeztek javítási, építési munkálatokat. Nemcsak megnövekedett jelentősége miatt, hanem a természet által okozott károk elhárításának érdekében is.¹⁹ A Sárkány kapitányságának első éveiből fennmaradt levelekben szinte csak javításokról, megerősítésekről, valamint Zalavár és Kiskomárom elhanyagolt állapotáról olvashatunk. Az előbbiekről azt írta, hogy egyetlen vár sem volt annyira elhanyagolt és ennek következtében veszélyeztetett állapotú, mint Zalavár. A vár őrseit egyszer meg is vádolta azzal, hogy marhákat rabolnak az ellátás hiányosságából fakadó elkeseredésükben: „Szegény emberek marháit lopják, tolvajolják, házokat reájok gyűjtik, az utakat lesik, úgyannyira, hogy immár csak egy szegény ember is igaz útjában békével el nem mehet.”²⁰

Kanizsa bevétele után Kiskomárom várát a menekülő védők még Bakó Farkas vezetése alatt felgyújtották,²¹ így az új határvidék kialakításakor szinte a semmiből kellett a várat a végvidék első vonalának követelményeit kielégítő véghellyé fejleszteni. A továbbiakban pedig – ahogy arra Szvitek Róbert is rámutatott – az 1618-as és az 1625-ös országgyűlésen is kiemelten kezelték a végvidék helyzetét.²² A „Kanizsa átellenében lévő várak” megerősítésének fontosságáról szóló cikkely II. Ferdinand (1619–1637) 1625. évi *decretum*-ában található.²³ A törvényben a „karok és rendek” arra kérték öfelségét, hogy támogassa a Kanizsa szomszédságában lévő várak megerősítését, melyek közül Zalavár volt a legelhanyagoltabb. A legtöbb munkaerőre nem is a várak kapcsán lett volna szükség, mivel a hidak, átkelőhelyek kijavítása volt a legégetőbb probléma. Ehhez a szomszédos vármegyék munkaerővel való hozzájárulását kérték, illetve az ingyenmunka elmulasztásáért járó, 1563-ban megszabott büntetések nyomatékosítását. A királytól a munka kivitelezésére a nemesek építőmestereket is kértek. A törvény szövegében Sárkány István neve is szerepel, mint akit Bakács Sándor és

lásd: Iványi *Zalavár és a balatonhidvégi átkelő*, 165–175.; Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 45–49.; Végh: *Birodalmak*, 79–80.; Végh: *Egerszeg végvár*, 15.; Tóth: *A Kanizsával szembeni végvidék*, 208.

¹⁷ Teljesen általános volt, hogy a várak javítási munkálataihoz a jobbágyok ingyenmunkáját vették igénybe. De az ingyenmunka elviselhetlensége és a gyakori panaszok miatt az is előfordult, hogy a kapitányok inkább saját költségükre vagy saját rabjaikkal végeztették a javításokat, megerősítéseket. Például Klapka Ferenc 1588-ban Kiskomáromban (Szvitek: *Kiskomárom végvár építéstörténete*, 46.) vagy Sárkány János is Egerszegen az 1650-es évek végén. (Végh: *Egerszeg végvár*, 37.). A jobbágyok gyakran inkább az ingyenmunka pénzbeli megváltása mellett döntöttek.

¹⁸ Sárkány István Batthyány II. Ferenchez. Kiskomárom, 1621. július 8. MNL OL P1314 No. 41 383. A levelet elemzi: Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 51.

¹⁹ Ismerjük, hogy a palánk fala 1574-ben a víz miatt megrohadt. Szvitek: *Kiskomárom végvár építéstörténete*, 45.

²⁰ Iványi: *Zalavár és a balatonhidvégi átkelő*, 165. Iványi Béla szerint Zalavár fenntartására még külön adó beszédésével is próbálkoztak, azonban kétséges, hogy ezt tényleg a vár fejlesztésére használták volna fel.

²¹ Szvitek: *Kiskomárom végvár építéstörténete*, 47.

²² Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 52.

²³ Márkus (szerk.): *Magyar Törvénytar 1000–1895*, 251.: 1625:20. tc.

Hagymássy Kristóf mellett az építkezés segítésére rendelték ki.²⁴ István minden bizonnyal nagy energiákat fektetett a végvidék fejlesztésébe, egyik Batthyány II. Ferencnek szóló levelében nagyon határozottan érvelt Kiskomárom várának fontossága mellett, és hangsúlyozta annak kiszolgáltatott helyzetét, hogy beékelődött a török területre: „...Komár előtt semmi egyéb az sok török végháznál!”²⁵

A 16–17. század fordulóján zajló tizenöt éves háborút lezáró zsitvatoroki békét (1606) követően ugyan a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom között hivatalosan béke volt, a határvidéken mind török, mind magyar részről állandóak voltak a kisebb-nagyobb betörések az ellenség területére. Ezen portyák során a támadás és fosztogatás mellett felderítést is végeztek. Az információ nagy értéknek számított a végvidéken, kulcsfontosságú szerepe volt a hírmondó polgároknak, a fizetett, hivatásos kémeknek, a hadifoglyok, rabok kivallatásának.²⁶ A hódolt települések magyar lakosaitól is híreket lehetett szerezni, hiszen amikor a jobbágyok az ellenséges várak *gratuitus laborján* dolgoztak, sok mindent láttak, amit hajlandók voltak később a keresztényekkel megosztani, némely esetben kényszer hatására. Persze ezzel a lehetőséggel a török oldalon is éltek. Több végvidéki levélben olvashatjuk, hogy a végvidék kapitányai raboktól vagy a szomszédos várak katonáitól szerzett információkat továbbítottak feletteseiknek az ellenség hadmozdulatairól.²⁷

Sárkány István kiskomáromi kapitányként 1620 szeptemberében nézett szembe pályafutása egyik legkomolyabb feladatával, mikor is Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) csapatai megjelentek a nyugat-magyarországi végvidéken. Bethlen bekapcsolódva a harmincéves háborúba (1618–1648), 1619-ben meglepően nagy sikereket ért el a Habsburg császári csapatokkal szemben felső-magyarországi hadjáratában. Hadmozdulatai során pedig csapatai a Dunántúlra, a szóban forgó zalai területekre is betörték 1620-ban. Rövid időn belül elfoglalták Tatát, Pápát, Várpalotát, Veszprémet, Zala megyében pedig Sümeget, Pölösket, Egerszeget, Egervárat és Kiskomáromot – utóbbiak a Kanizsával szembeni végvidék várai voltak. Mindez azért is volt lehetséges, mert a várvédők többsége átpártolt Bethlen oldalára, ráadásul a környék föléltóságai is a fejedelem rendelkezésére bocsátották haderejüket.²⁸ A végvidék ekkori főkapitánya, Batthyány II. Ferenc szintén átállt az erdélyi fejedelem oldalára.²⁹ A Rábahídvégnél lévő katonai táborba gyűjtötte össze csapatait, ahova Sárkány István is küldött Kiskomáromból ötven lovast Bandi Bálint vezetésével, valamint ötven gyalogost.³⁰ Erdély az Oszmán Birodalom vazallus állama volt, ezért Bethlen hadműveletei során a törökök támogatását is élvezte. Mivel a Kanizsával szembeni végvidék főkapitánya és várainak jelentős része is mellé állt, a végvidéki katonaságnak éppen azokkal kellett együtt-

²⁴ Sárkány István akkor is szerepel a *Magyar Törvénytárban*, amikor 1630-ban a szlávón és horvátországi oláhok ügyének az elintézésére biztosokat neveztek ki, őt is a biztosok között találjuk. Márkus (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000–1895*, 293.: 1630:24. tc.

²⁵ Sárkány István Batthyány II. Ferenchez. Kiskomárom, 1621. július 8. MNL OL P 1314 No. 41 383. A levelet említi még: Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 51. 296. jegyzet.

²⁶ A kémkedésről lásd: Szántó: *A balatoni várak övezete*, 277.; Kelenik: *Kémek, hírek, rémhírek*, 169–181.

²⁷ A várak közös feladatairól lásd: Szántó: *A balatoni várak övezete*, 277.

²⁸ Bethlen hadjáratairól bővebben lásd: Nagy: *Adalékok*, 71–106.; Bánlaky: *A magyar nemzet hadtörténelme*, i. m.; Papp: *Bethlen Gábor ismeretlen hadjárati terve*, 103–129.; Tóth: *A Kanizsával szembeni végvidék*, 24., 48.

²⁹ Nagy László kutatásai szerint Batthyány II. Ferenc már 1619 őszén hajlandó volt átállni a fejedelem oldalára. Nagy: *Adalékok*, 73.

³⁰ Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 53.

működni és közös hadműveleteket végrehajtania, akik ellen a védelmi rendszer szervezetét kialakították.

A hadműveletek során Batthyány Ferenc mind Bethlen kapitányaival, mind pedig a törökökkel kapcsolatot tartott fenn. Ebben pedig Sárkány István is fontos szerepet játszott, hiszen rajta keresztül folyt a főúr levelezése a kanizsai, a pécsi és a nándorfehérvári törökökkel.³¹ Egyrészt török katonai segítséget kaptak, másrészt – ahogy arra Szvitek Róbert kutatásai rámutattak – Batthyány fegyvereket is vásárolt tőlük 1621 augusztusában. Az üzlet lebonyolításával Végh Gergelyt bízták meg, a megegyezésről szóló török válaszlevelet Sárkány Istvánon keresztül küldték el Batthyány Ferenchez.³²

A magyar végvári csapatok nagy kockázatot vállaltak a hadjáratban való részvétellel, hiszen távollétük alatt védtelenül maradtak a várak és saját családjaik. A törökökkel való újdonsült „szövetség” ellenére fennállt a bizalmatlanság, hiszen a határvidéki városokat támadó portyák veszélye mindvégig fennállt. Az említett levelezésből kiderül, hogy az éppen Kőszeg alatt állomásozó kiskomáromi végváriak 1621 szeptemberében ki is jelentették kapitányuknak, Sárkány Istvánnak, hogy vissza akarnak térni a végvárba,³³ majd rövidesen vissza is tértek. Batthyány és a végvidék katonasága, noha átálltak, nem sok aktivitást mutattak a fejedelem seregeinek oldalán. A Bethlen Gábor szövetségeseként hadba szálló csapatok, végvárak az átállt főnemesekkel együtt a hadjárat végeztével azonnal visszatértek a Habsburg király hűségére és a megszokott feladatukhoz, azaz a törökök elleni védekezéshez.³⁴

Sárkány István 1636-ban bekövetkezett haláláig Kiskomárom kapitánya volt.³⁵ Az 1620–1621-es eseményeket követően kevés információval rendelkezünk az életéről. Tudjuk, hogy a református egyház nagy támogatójaként tartották számon, és halála alkalmából egy református lelkész írt gyászéneket.³⁶ A Thaly Kálmán által gyűjtött gyászének nyilván tartalmaz túlzásokat, így forrásértékét nehéz megbecsülni, azonban mégis nyerhetünk belőle némi információt István halálának körülményeiről. Ez alapján úgy tűnik, hogy halála nem hosszú betegeskedés után, hanem hirtelen következett be, talán harcban esett el. A gyászének lezárása tartalmazza Sárkány István halálának időpontját: „Ezerhatszáz és az harminczhat esztendőben hogy folyt, Sárkány István az Kis-Komárban megholt júliusnak tizenkilenced napján; volt maga is akkor ötvennyolcz esztendejében. Amen. Finis.”³⁷

Sárkány János, a Kanizsával szembeni végvidék főkapitány-helyettese

A Kempelen Béla által közölt családfán megfigyelhető, hogy Sárkány II. István néhai nagybátyján, Sárkány Ambruson át a nemzetség egy újabb jelentős ága bontakozik ki. Ezen lezármazottak között találjuk Sárkány V. Jánost.³⁸ Pályafutásának megrajzolásában csupán

³¹ Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 53–54.

³² A fegyvervásárlás részleteiről lásd: Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 54–55.

³³ Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 54. 318. jegyzet. MNL OL P:1314 No 41388

³⁴ Az 1621. évi nikolsburgi békével amnesztiát kaptak az átállt főurak is. Nagy: *Adalékok*, 103–104. Batthyányi Ferenc 1622-ben részt vett a soproni országgyűlésen, ahol nádorjelölt volt. Tóth: *A Kanizsával szembeni végvidék*, 47–48.

³⁵ Utódja, Bessenyei István a kinevezéséről szóló utasítást 1636. július 17-én kapta meg Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 71. Vö. Pálffy: *A veszprémi végvár*, 139.

³⁶ Kanizsai Pálfi János 1631-ben a református egyház kedves és kiváló pártfogójaként emlékezett meg Istvánról: Payr: *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület*, 447.

³⁷ Ezt a gyászéneket Szencsey György dalkönyvéből gyűjtötte Thaly Kálmán. Thaly: *Régi magyar vitézi énekek*, 135–139.

³⁸ Kempelen: *Magyar nemes családok*, 244.

szétszórt szakirodalmi adatok álltak rendelkezésemre, így a fent említett kiadatlan missilis-anyag egy részének feldolgozására törekedtem, a teljes körű feldolgozás további céljaim között szerepel.

Sárkány János azért is érdemel figyelmet, mert a család történetének általunk tárgyalt időszakában, a 17. században ő jutott a legmagasabb pozícióba a végvidéki katonai tisztségek ranglétráján. A Kanizsával szembeni végek főkapitány-helyettesi (*vicegenerális*) címét birtokolhatta 1656-tól 1671-ig Batthyány I. Ádám, majd Batthyány II. Kristóf végvidéki főkapitányok helyetteseként.³⁹ A tisztség minden esetben a végvidék központjának, Egerszeg várának kapitányi tisztségét is jelentette.⁴⁰ A rangos vicegenerális pozíció betöltése előtt Sárkány János a győri végvidékhez tartozó Keszthely várának kapitányaként szolgált. Ezt a tisztséget 1652. február 2-től csak pár évig birtokolta,⁴¹ mivel 1656 tavaszán sikeresen pályázott a megüresedett főkapitány-helyettesi pozícióra. Kinevezéséről az Udvari Haditanács június 14-én értesítette a Kanizsával szembeni végvidék főkapitányát, Batthyány I. Ádámot,⁴² beiktatására pedig augusztus 14-én Egerszegen került sor.⁴³

A vicegenerális a katonáskodás és Egerszeg irányítása mellett az egész végvidéket érintően seregszervezéssel, csapatok elhelyezésével is foglalkozott.⁴⁴ Ismert, hogy 1649-ben a létszámihiány orvoslására a rendkívüli hadiadóból kiállított háromezer kilencszáz katona közül harminc gyalogost Sárkány János (még nem vicegenerálisként) és Szarka Lukács megyei biztos helyezett el a végvidék erődítményeiben.⁴⁵ A főkapitány-helyettes a végvidék várának megfelelő állapotáért és folyamatos karbantartásáért is felelt. Mindemellett egerszegi kapitányként, mint minden más helyőrség kapitánya, ítéelkezhetett is a más végházakból összehívott esküdtársak segítségével a helyi ítéelkező fórumon (és önkormányzati testületben), a seregszéken. A seregszék ítéelte ellen fellebbezni a hadiszéken lehetett, azonban ennek a vezetője szintén a vicegenerális volt.⁴⁶

---

³⁹ Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 280.

⁴⁰ Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 280.; Végh: *Egerszeg végvár*, 39.; Czigány: *Reform vagy kudarc?* 98.

⁴¹ Az Udvari Haditanács 1652. február 2-án arról értesítette Philipp von Mansfeld győri végvidéki főkapitányt (1643–1657), hogy a keszthelyi kapitányi tisztségbe Sárkány István nevezték ki. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 305. Reg. fol. 16r. Sárkányt maga Mansfeld ajánlotta az Udvari Haditanácsnak 1652. január 29-i levelében. Uo. fol. 17r. (Itt szeretném megköszönni témavezetőmnek, Tóth Hajnalkának, hogy a rendelkezésére álló adatokat megosztotta velem.) Végh Ferenc Keszthely váráról szóló munkájában az is szerepel, hogy Sárkány János apja, Sárkány Miklós is keszthelyi kapitány volt 1632 és 1642 között. Végh: *Birodalmak*, 106–107.

⁴² Az Udvari Haditanács Batthyány I. Ádámhoz. Bécs, 1656. június 14. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 314. Reg. fol. 240v. Júliusban már vicegenerálisként írt az Udvari Haditanácshoz. Uo. Bd. 313. Exp. fol. 387r.

⁴³ Sárkány leköszönése a keszthelyi parancsnoki posztról fennmaradt a kapitány egyik levelében: MNL OL P 1314 No 41 502.

⁴⁴ Az 1655. évi országgyűlésen 3025-főben állapították meg a végvidék katonaságának keretlétszámát, azonban valószínűleg ezt nem valósították meg. Egerszeg vára az egyik legnépesebb erősségek közé tartozott, 1686-ban 291 fős lovasság és 143-fős gyalogság tartózkodott a várban. Tóth: *A Kanizsával szembeni végvidék*, 44., 208.

⁴⁵ Czigány: *Reform vagy kudarc?* 104. A létszámihiányt jól reprezentálja egy Végh Ferenc által elemzett, 1640-ben készült jegyzék, melyben a vicegenerális közvetlen parancsnoksága alá tartozó száz fegyveresből csak nyolcvannégy szerepel. Végh: *Egerszeg végvár*, 42. A végvidék létszámihiányát elsősorban inkább a szabadkatonaság felfogadásával igyekeztek pótolni.

⁴⁶ Végh: *Egerszeg végvár*, 61.; Szabó (szerk.): *A szécsényi seregszék*, 16.

A főkapitány-helyettes sokrétű munkájának részét képezte, hogy a végvidék váraiból hozzá befutó információk alapján híreket szolgáltatasson felettesének. Sárkány több levelében is jelentést tett Batthyáynak az utazásai és portyái során látottakról, főként az ellenség mozgásáról. Így például 1658. május 30-án arról tudósított, hogy a kanizsai basa többedmagával elhagyta a várat: „...Ím haza érkezék, hírül tudosítanám nagyságodnak, semmi oly híreim sincsenek, hanem az kanizsai basa felesed magával elment.”⁴⁷

Egerszeg várának bővítése és az esetleges károk utáni helyreállítás felelőssége is a vicegenerális vállát nyomta. Az építkezéssel járó bonyodalom ismétlődő témája volt a kapitány levelezésének. A várat és a várost gyakran érte tűzvész. Az 1657. novemberi esetről fennmaradt oklevélből tudjuk, hogy Sárkány Jánosnak volt egy háza Egerszegen, amely akkor leégett, ráadásul a betegsége miatt ágyhoz kötött vicegeneralist a beosztottjainak kellett kimenteniük az égő házból.⁴⁸ Végh Ferenc szerint a gyakori tüzek egyik oka az volt, hogy a városban kevés kőépület állt, a lakosság nagy része egyszerű, sárral tapasztott sövényfalú házakban élt.⁴⁹ A kapitány fennmaradt levelezésében sajnos nem esik szó részletesen erről a tűzről, de betegeskedéséről igen.⁵⁰ A főkapitány-helyettes lábát 1658 decemberében is valamilyen betegség vagy sérülés gyötörte: december 1-jén arról panaszkodott felettesének, hogy fel sem bír kelni az ágyból, ezért kérte Batthyány I. Ádámot, hogy küldjön valakit, aki helyette beszedi a várépítési munkálatokhoz szükséges adót.⁵¹

Az egerszegi prezídium újjáépítésére, fejlesztésére sokszor a *gratuitus labor* és a vármegegyei segély sem volt elegendő. Sárkány Jánosnak is saját költségén kellett építőmunkásokat elrendelnie: a vicegenerális jóvoltából egy kőházat, egy kőtornyos és egy fagórés kaput, két fabástyát, valamint a palánk mellett körben egy földsáncot építettek.⁵² Sárkány egyik 1657. szeptember 4-én írt leveléből kiderül, hogy a különböző várépítő munkálatok olyan részleteivel is a kapitánynak kellett foglalkoznia, mint a szükséges mész égettetésének szorgalmazása és építőanyagok beszerzésének intézése.⁵³ Építkezésre, újjáépítési munkálatokra azután is szükség volt, miután 1664. július 19-én Köprülü Ahmed pasa nagyvezír (1661–1676) hada

---

⁴⁷ Sárkány János levele Batthyány I. Ádámhoz. Egerszeg, 1658. május 30. MNL OL P 1314 No. 41 555. Decemberben pedig arról tudósított, hogy új basa érkezik Kanizsára. Sárkány János levele Batthyány I. Ádámhoz. Egerszeg, 1658. december 5. MNL OL P 1314 No. 41 577.

⁴⁸ Végh: *Egerszeg végvár*, 31.

⁴⁹ Végh: *Egerszeg végvár*, 32.

⁵⁰ November 12-én jelentést tett felettesének, Batthyányinak egy Kanizsa környéki portyán szerzett zsákmányokról. Ezen a portyán Sárkány nem vett részt, de a levélben megígérte, hogy amint egészsége megengedi, maga is megy. Sárkány János levele Batthyány I. Ádámhoz. Egerszeg, 1657. november 12. MNL OL P 1314 No. 41 542.

⁵¹ Sárkány János levele Batthyány I. Ádámhoz. Egerszeg, 1658. december 1. MNL OL P 1314 No. 41 576. A levélben hosszasan írt a várépítés, végvidéki felújítási munkálatok szükségességéről, de panaszkodott arról is, hogy a jobbagyoknak terhes a *gratuitus labor* pénzbeli megváltásának kötelezettsége. Megemlítette, hogy éppen érdemes elvégezni a munkálatokat, mivel a törökök is az utakat, hidakat csinosítgatják, így támadás nem várható.

⁵² MNL OL P 1341. A herceg Batthyány család lt. Az Illésházy család iratai. 44. cs. (Lad. 23.) Fasc. 7. fől. 349-353.; Végh: *Egerszeg végvár*, 37. 158. jegyzet.

⁵³ Sárkány János levele Batthyány I. Ádámhoz. Egerszeg, 1657. szeptember 4. MNL OL P 1314 No. 41 533.

felégette Egerszeg várát.⁵⁴ A helyőrség, miután értesült Kiskomárom pusztulásáról,⁵⁵ nem kísérelte meg az ellenállást, hanem kiűrtette a települést, így a törökök szabadon kifoszthatták és felgyújthatták az erősséget is. Kiskomárommal ellentétben Egerszeget újjáépítették még szintén Sárkány János vicekapitánysága alatt.⁵⁶ Az 1663–1664. évi háború idejéből sajnálatos módon nem maradt fenn levél Sárkány Jánostól, leveleinek túlnyomó része az 1650-es évekből maradt ránk, a legtöbb 1657-ből.

A rangos főkapitány-helyettesi pozíció nem csak kiadásokkal járt. A vicegenerálisnak a katonai illetménye és birtokaiból származó jövedelmei mellett további bevételei is származtak tisztsége révén, így például a borkereskedelemről. Egerszegen a szőlőművelés a katonák körében népszerű volt, mivel biztosabb bevételi forrásnak számított, mint a szolgálatért járó zsoldjuk.⁵⁷ Emellett a marhakereskedelemben is bekapcsolódtak, a kapitányok és vajdák a hivatásos tőzsérekhez hasonlóan kereskedtek. Kiskomárom és Egerszeg várai a marhakereskedés útvonalának fontos állomáshelyei voltak.⁵⁸ Komoly problémát jelentett azonban, hogy a törökök portyáik, rablásaik során állandóan elhajtották a végvidékiek marháit. Erről maga Sárkány János is panaszkodott egyik 1658. augusztus 4-én kelt levelében: „...Törököknek minden szándékjuk az kesztheli marhára vagyon.”⁵⁹ Persze nemcsak a törökök jeleskedtek a marhák eltulajdonításában, a végvidéken a magyarok, főként jobbágyok marháinak elhajtása is gyakori konfliktusforrás volt, még perek kiváltója is volt. Sárkány 1658. november 18-án kérte Batthyányt, hogy parancsolja meg a már perben elítélt Szecsódi Istvánnak, hogy végre adja vissza egy bizonyos Komáromi István nevű jobbágynek az eltulajdonított marhákat, vagy fizesse meg az árukat.⁶⁰

Sárkány fentebb említett augusztus 4-i levele a marhakereskedelmet fenyegető veszély mellett a végvárok közti információtovábbítás és együttműködés formáiról is tudósít. A levélben ugyanis Sárkány Körmend kapitányát, Ságodi Istvánt arra figyelmeztette, hogy a törökök valószínűleg a Zala folyó feltöltésével akarnak átjárót építeni maguknak, hogy ezzel megkerüljék a védelmi rendszert. Kérte Ságodit, hogy álljon készenlétben, és ha hírlövessel jelez neki, menjen segíteni. Utóiratban arra is figyelmeztetett, hogy levélírás közben már hallottak is a jelzőlövést Kapornakról, ezért kérte, hogy minél hamarabb induljon, valamint

⁵⁴ Köprülü Ahmed hadjáratáról és a szentgotthárdi csatáról lásd: Ágoston–Oborni: *A tizenhetedik század*, 198–201.; Perjés: *Zrínyi Miklós és kora*, 377–418.; Tóth: *A Kanizsával szembeni végvidék*, 44.; Perjés: *A szentgotthárdi csata*, 55–107.; Czigány: *Az oszmánellenes háború*, 352–357., 362–365.

⁵⁵ Kiskomárom várának kapitulációjáról, pusztulásáról bővebben lásd: Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 65–67. Az 1681. évi törvény VII. cikkében már „diruto et demulito”, azaz lerombolt várként szerepel Kiskomárom, romjai az enyészeté lettek. Méhes: *Egy végvár hétköznapijai*, 215–216. Tóth Hajnalka a vasvári békét megelőző diplomáciai tárgyalássorozatról írt tanulmányában megemlíti, hogy a törökök, amikor a Habsburg portai rezidenssel tárgyaltak, ragaszkodtak hozzá, hogy Zrínyi-Újvár, Kiskomárom és Nyitra várait ne építsék újjá. Tóth: *A vasvári békekötésig vezető út*, 332–333.

⁵⁶ Végh: *Egerszeg végvár*, 27–29. Vö. Tóth: *A vasvári békekötésig vezető út*, 332–333.

⁵⁷ A szőlőtermelés előnyeiről bővebben lásd: Szántó: *A balatoni várak övezete*, 281.; Szántó: *A „vitézlő rend”*, 148–149.; Végh: *Egerszeg végvár*, 49–50.

⁵⁸ A marhakereskedelemtől lásd: Szántó: *A „vitézlő rend”*, 147.; Végh: *Egerszeg végvár*, 54–55.; Szvitek: *Kiskomárom végvár*, 116–121.; Baráth: *Szentgrót végvárváros a XVII. században*, 122–125.

⁵⁹ Baráth: *Szentgrót végvárváros a XVII. században*, 122–125.

⁶⁰ Sárkány János levele Batthyány I. Ádámmal. Egerszeg, 1658. november 18. MNL OL P 1314 No. 41 573.

szóljon Batthyány Ádám generálisnak is.⁶¹ A végvárak közös feladata volt az úgynevezett hírlövés intézménye: ha az egyik végvár katonasága ellenséges mozgást látott, kötelessége volt a szomszédos várak számára a veszélyt ágyúlövessel jelezni. A forrásokból ismert, hogy ha a hírlövés kötelességét valamelyik kapitány elmulasztotta, komoly megrovásban részesült. A különböző számú jelzőlövés más-más jelentéstartalommal rendelkezett, a hírlövés intézményének szabályzatát Batthyány I. Ádám főkapitány rögzítette 1644 januárjában.⁶² Főkapitány-helyettesi karrierje alatt Sárkány János is részesült megrovásban, de nem a hírlövés elmulasztása miatt, hanem egy kevésbé ismert török végvár, Berkigát elleni támadás következtében. 1660 februárjában János vezette a portyázó keresztény csapatokat, akik elfoglalták és felégették a várat. Az akció török részről nagy felháborodást feltett, az Udvari Haditanács írásbeli megrovásban részesítette Batthyány Kristófot és Sárkány Jánost is a törökökkel való béke megőrzése érdekében.⁶³

A marhakereskedelem mellett a rabkereskedelem is az egyik legjövödelmezőbb üzletágának számított a végvidéken.⁶⁴ A portyák után szerzett zsákmány – köztük a rabok is – sokkal biztosabb bevételi forrásnak számított, mint a kevés és rendszertelenül fizetett zsold. Maga Sárkány is egy 1657. novemberi levelében panaszkodott Batthánynak a zsold elmaradása miatt, mert így adósságát csak késve tudta megfizeti felettesének.⁶⁵ A zsákmány szétosztására szervezett kótyavetyék (vitézi vásárok) sürgetése így érthető módon a végvári levelezés gyakori témája volt.⁶⁶ Ali székesfehérvári szandzsákbég egyik 1662-es levelében egy rác rab kiváltásának ügyében tárgyalt Sárkány Jánossal. A levélben Ali selymet, csizmát és tizenegy tallért ajánlott sarc gyanánt a rabért, valamint kérte, hogy az éppen váltságdíja összegyűjtésére kiengedett rab kezesit a kapitány ne bántsa, ha a váltságdíjat nem kapná meg.⁶⁷ Jánosnak még keszthelyi kapitánysága idejéből fennmaradt egy irata arról, hogy milyen tételeket volt érdemes kérni egy török rab sarcába,⁶⁸ illetve egy levél is, amelyben Sárkány leírta, hogy

⁶¹ Sárkány János levele Ságodi Istvánhoz. Egerszeg, 1658. augusztus 4. MNL OL P 1314 No. 41 565. Szántó Imre szerint ezt a levelet Sárkány Batthyány Ádámnak írta, pedig a címzés Ságodi István körmendi kapitánynak szól.

⁶² Az Egerszegről leadott két lövés a támadók sikeres átkelését jelezte a Zala folyón, valamint Batthyány magánkatonaságát szólította fel a készenlétre. Három lövést akkor kellett leadni, amikor az ellenség már egy adott végvár alatt tanyázott, illetve akkor is, ha a Habsburg-dinasztia életében valamilyen jelentős esemény történt. Végh: *Egerszeg végvár*, 26–27.

⁶³ Sárkány bocsánatkérő levelet is írt, amelynek beérkezését 1660. május 8-án vezették be a bécsi iktatókönyvbe. Papp: *Egy ismeretlen dél-dunántúli török palánk*, 132–133.

⁶⁴ A rabkereskedés, rabszedés, portyázás szokásairól, gyakorlatáról lásd: Szántó: *A „vitézli rend”*, 149–151.; Pálffy: *A rabkereskedelem és rabtartás*, 5–76.; Végh: *Egerszeg végvár*, 55.; Tóth: *Török rabok*, 136–153.

⁶⁵ Sárkány János levele Batthyány I. Ádámmal. Egerszeg, 1657. november 14. MNL OL P 1314 No. 41 544.

⁶⁶ Sárkány János is kérte felettesét, Batthyány Ádámot az emberei nevében, hogy minél hamarabb adja ki részüket az egyik fehérvári portya nyereségéből. Egy 1654-es levelében hangsúlyozta, hogy katonái megélhetése függ ettől. MNL OL P 1314 No 41493; a levelet említi: Szántó: *A „vitézli rend”*, 150. Vö. Sárkány János levele Batthyány I. Ádámmal. Egerszeg, 1657. november 14. MNL OL P 1314 No. 41 544.

⁶⁷ A levél átíratát Végh Ferenc közli: *Egerszeg végvár*, 117–118. Végh Ferenc művének okmánytárában találunk egy feljegyzést arról, hogy milyen tételeket volt érdemes kérni egy török rab sarcába. A szerző szerint ezt a jegyzéket valószínűleg maga Sárkány János készítette. Végh: *Egerszeg végvár*, 119–121. Vö. Tarkó: *Rabkereskedelem és anyagi kultúra*, 31.

⁶⁸ MNL OL P 2259. Fára József iratai. 4. cs. 8. tétel. pag. 90–91. „Török raboktól mit kell kérni, annak szám szerint való felírása. Innen kitanulhatni, az mit kell embernek szükségére valót kérni rab

Kaposvári Ömer agának 1500 forint készpénz, 1000 forint értékű portéka és két teveszőr kece volt a váltságdíja.⁶⁹ A rabok adásvétele a főkapitány és a főkapitány-helyettes, valamint a kapitányok között mindennaposnak számított. A Batthyányiak rabjaik jó részét az egerszegi katonáktól vásárolták, mivel a helyi portyázók hamar túladtak rabjaikon, ezzel is kímélve magukat a fogolytartással járó költségektől.⁷⁰

Sárkánynak a vicegenerálisi tisztségben töltött utolsó éveiből nagyon kevés missilis maradt ránk, 1668-ból mindössze egy és 1678-ból is egy, amikor már nem ő töltötte be a pozíciót. Ez részben magyarázható a levéltári anyag pusztulásával, de elképzelhető, hogy egyéb személyes okok állnak a háttérben. Vicekapitányi tevékenységének utolsó éveiben a legjelentősebb eseménynek a Wesselényi-féle rendi szervezkedést, majd felkelést tekinthetjük, amivel az ő személyét is kapcsolatba hozták.⁷¹ Az azonban máig kétséges és további kutatást igényel, hogy valójában milyen mértékben vett részt a szervezkedésben. Pauler Gyula a Wesselényi-összeesküvésről szóló monográfiájában többször is megemlíti Sárkány Jánost mint Zrínyi Péter „cimbóráját”.⁷² De Sárkánynak a vicegenerálisi poszttól egy másik botrányos ügy miatt kellett elbúcsúznia, ugyanis 1670-ben megölette feleségét, Törös Katalint. A család bozsoki kastélyában élő asszony Sárkány felettesének, Batthyány II. Kristófnak a szeretője volt. Miután a vicegenerális rájött felesége folytonos félrelépésére, az Egerszegen összehívott bíróságon halálra ítélte hitvesét, és lefejeztette. Ezt követően Batthyány bosszúból lefoglalta a bozsoki kastélyt, és üldözőbe vette Sárkányt, aki március végén Zrínyi Péterhez menekült Csáktornyára, ahol utóbbi védelmébe vette a vicegenerálist Batthyányval szemben.⁷³ (Megvizsgálendő kérdés e téma szempontjából Batthyány II. Kristóf és Zrínyi Péter viszonya.) Ekkorra a felkelés kudarcba szor kollott, és a megtorlás során, 1670 augusztusában Sárkány Jánost is bebörtönözték. A bécsi állami levéltárban található peranyagának⁷⁴ feldolgozása további kutatás tárgyát képezheti.

Végül Sárkány 1673. április 19-én kegyelmet kapott, és elkobzott birtokait is visszaszolgáltatták neki,⁷⁵ de a fentiek miatt főkapitány-helyettesi pozícióját végleg elvesztette. Ugyanakkor katonai pályafutása még nem ért véget, a vádak alóli felmentésének feltétele az volt, hogy a császári-királyi hadsereg alakulataiban szolgáljon tovább. A Czigány István által

---

sarcában.” Az iratot közli: Végh: *Egerszeg végvár*, 119–121. Vö. Tarkó: *Rabkereskedelem és anyagi kultúra*, 31.

⁶⁹ MNL OL P 1314, 248. cs. No 26. Közli:Tarkó: *Rabkereskedelem és anyagi kultúra*, 421–422.

⁷⁰ Végh: *Egerszeg végvár*, 55.

⁷¹ A Wesselényi-szervezkedésről bővebben lásd: Benczédi: *A Wesselényi-féle rendi szervezkedés*, 596–597.; Benczédi: *Rendi szervezkedés és kuruc mozgalom*, 1156–1181.; Ágoston–Oborni: *A tizenhetedik század*, 205–211.; Tóth: *A Kanizsával szembeni végvidék*, 49.; Czigány: *A vasvári békét követő politikai válság*, 371–375. Az I. Rákóczi Ferenc által vezetett felkelésről lásd: Uo. 376–377.

⁷² Pauler: *Wesselényi Ferenc nádor* II. 197. A Wesselényi-féle összeesküvés kutatása kapcsán Tusor Péter a közelmúltban új eredményeket ért el. Tanulmányaiban rámutatott Pauler Gyula monográfiájának pontatlanságaira, és alaposabb forráskutatásának köszönhetően eddig nem ismert információkra derített fényt. Tusor: *Forráskritikai megjegyzések*, 1233–1277.; Tusor: *Ki volt „Ferdinandus”*, 133–150.

⁷³ Törös Katalin meggyilkolásáról lásd: Pauler: *Wesselényi Ferenc nádor*, I. 370–371.; Haris: *A vasvári domonkos kolostor*, 218.; Koppány: *Kastélyok a végvárak mögött*, 137.

⁷⁴ Az iratanyagot lásd Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv Ungarische Akten Specialia Kt. 285.

⁷⁵ Sárkány János bebörtönzéséről és peréről lásd: Pauler: *Wesselényi Ferenc nádor*, II. 197–198., 412.; Koppány: *Kastélyok a végvárak mögött*, 137. Sárkány egyike volt azoknak a nemeseknek, akikkel az udvar a legkíméletesebben bánt a megtorláskor.

elemzett hadrendi kimutatások szerint Sárkány alezredesi rangban vezetett könnyűlovas csapatokat az 1670-es években.⁷⁶ Pauler Gyula szerint 1674-ben a kurucok ellen is harcolt.⁷⁷ Valószínűleg 1681-ben bekövetkezett haláláig katonáskodott, halálának körülményeiről jelenleg további adat nem ismert.⁷⁸

Összegzés

A fent vázolt életutak alapján is megállapítható, hogy az Ákosházi Sárkány család szerepvállalása a törökök elleni harcokban a Kanizsával szembeni végvidéken a 17. században meghatározó volt. A Sárkányok nemzetségének hanyatlása ellenére a család jelentős maradt a 17. században is, hála az olyan komoly katonai karrierrel büszkélkedő családtagoknak, mint Ákosházi Sárkány II. István kapitány és V. János főkapitány-helyettes. A család szemszögéből nézve Kanizsa várának 1600-as elvesztése után a Kanizsával szembeni végvidék kialakulása akár szerencsés körülménynek is tekinthető, mivel a Sárkányok Zala megyei birtokai is a végvidék részét képezték, így lehetőségük volt komoly katonai tisztségeket betölteniük. Ezáltal a végvidék urainak, a Magyar Királyság egyik legrangosabb családjának, a Batthyány nemzetségnek a kegyeibe férkőztek. Kulcsfontosságú végvárok kapitányai lehettek, ami saját birtokaik védelmének biztosítása mellett a vitélző rendhez való tartozás előnyeinek kiélvezéséhez is hozzásegítette őket.

Miután a keresztény erők 1690. április 13-án visszafoglalták Kanizsa várát, a végvidék elvesztette jelentőségét, és a katonai szerepvállalás nem fékezte tovább a Sárkány család hanyatlását. A Kanizsával szembeni végvidék megszűnése utáni képviselőikről vajmi keveset tudósítanak a források, de a család eltűnéséről vagy kihalásáról nem beszélhetünk. Legalább a család középkori és kora újkori történetéről mindenképpen érdemes lenne egy átfogó monográfiát készíteni.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Batthyány család levéltára, P 1314 Missiles
Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Ungarische Akten, Specialia
Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Kriegsarchiv (KA) Hofkriegsrat Protokolle (HKR Prot.), Expedit (Exp.) és Registratur (Reg.)

Kiadott források

Dernshwam, Hans: *Erdély. Besztercebánya. Törökországi útinapló*. Ford. és közre adja: Tardy Lajos. Jegyzeteket írta: Dávid Géza – Tardy Lajos. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1984.
Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000–1895. 1608–1657. évi törvényzettek* – (Corpus Juris Hungarici) Millenniumi emlékkiadás 5. Budapest: Franklin-Társulat, 1900. 251.
Szabó András Péter (szerk.): *A szécsényi seregszék jegyzőkönyve (1656–1661)*. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár, 2010. 14–59.

⁷⁶ Czigány: *Reform vagy kudarc?* 130.

⁷⁷ Pauler: *Wesselényi Ferenc nádor*, II. 412. 3. jegyzet. A bujdosókról, illetve a kuruc felkelésről, hadműveletekről lásd: Czigány: *A vassvári békét követő politikai válság*, 376–389.

⁷⁸ Halálának évszáma a Kempelen Béla által közölt családfáról ismert. Kempelen: *Magyar nemes családok*, 243–250.

Taly Kálmán: *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok: XVI-ik, XVII-ik és XVIII-ik századbeli eredeti kéziratokból és régi szétszórt nyomtatványokból*. Pest: Lauffer Vilmos, 1864. 135–139.

Szakirodalom

- Ágoston Gábor – Oborni Teréz: *A tizenhetedik század története*. Budapest: Pannonica Kiadó, 2000.
- Baráth Zsolt: Szentgrót végváros a XVII. században. PhD disszertáció. Pécs: PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs, 2022. (<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/34835/barathzsolt-tesis-hun-2022.pdf?sequence=2&isAllowed=y>, utolsó letöltés: 2023. augusztus 1.)
- Bánlaky József: *A magyar nemzet hadtörténelme*. Arcanum Adatbázis Kft. 2001.
- Benczédi László: *Rendi szervezkedés és kuruc mozgalom (1664–1685)*. In: R. Várkonyi Ágnes (szerk.): *Magyarország története 1526–1686. 3/2*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985. 1156–1181.
- Benczédi László: *A Wesselényi-féle rendi szervezkedés kibontakozása*. *Történelmi Szemle*, 17. évf. (1974) 4. sz. 596–630.
- Bilkei Irén: *Okleveles adatok az ákosházi Sárkány család XVI. századi történetéhez*. Zalai Gyűjtemény, 35. évf. (1994) 3–17.
- Czigány István: *A vasvári békét követő politikai válság: Bel- és vallásháború Magyarországon*. In: Mészáros Kálmán (szerk.): *Magyarország hadtörténete. Az oszmán hódítás kora 1526–1718. 2. köt.* Budapest: Zrínyi Kiadó, 2020. 367–389.
- Czigány István: *Az oszmánellenes háború (1660–1664)*. In: Mészáros Kálmán (szerk.): *Magyarország hadtörténete. Az oszmán hódítás kora 1526–1718. 2. köt.* Budapest: Zrínyi Kiadó, 2020. 341–367.
- Czigány István: *Reform vagy kudarc? Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom hadseregébe 1600–1700*. Budapest: Balassi Kiadó, 2004.
- Détsy Mihály: *Az ónodi vár korai építkezései*. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 13–14. évf. (1975) 191–209.
- Fülöp László: *Mit örököltünk Ákosházi Sárkány Antaltól?* Vasi honismereti és helytörténeti közlemények, 15. évf. (1990) 1–2. sz. 110–113.
- Haris Andrea: *A vasvári domonkos kolostor építéstörténete*. In: Haris Andrea (szerk.): *Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon. Tanulmányok*. Budapest, 1994. Művészettörténet – műemlékvédelem 7. 197–229.
- Iványi Béla: *Zalavár és a balatonhídvégi átkelő a török időkben*. In: Szentmihályi Imre (szerk.): *A Göcseji Múzeum jubileumi emlékkönyve 1950–1960*. Zalaegerszeg: Zala megye Taraácsa V. B. Művelődésügyi Osztálya, 1960. 161–180.
- Kelenik József: *A kanizsai védelmi övezet és természetföldrajzi adottságai a XVI. század 70 es éveinek végén*. In: Petercsák Tivadar – Pető Ernő (szerk.): *Végvár és környezet*. Eger: Heves Megyei Múzeumi Szervezet, 1995. 163–171.
- Kelenik József: *Képek, hírek, rémhírek*. Hírszerzés és hadviselés a dél-dunántúli végeken a 17. század első felében. In: Petercsák Tivadar – Berecz Máttyás (szerk.): *Információáramlás a magyar és török védelmi rendszerben*. Eger: Heves Megyei Múzeumi Szervezet, 1999. 169–182.
- Kempelen Béla: *Magyar nemes családok. 9. kötet*. Budapest, 1915. (Arcanum Adatbázis Kft)
- Koppány Tibor: *Kastélyok a végvárak mögött*. Budapest: Balassi Kiadó, 2014.
- Kubinyi András: *Egy üzletelő és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus*. In: Pamer Nóra (szerk.): *Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára*. Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1994. 263–291.
- Méhes Péter: *Egy végvár hétköznapijai – Élet a kiskomáromi várban Túrós Miklós vicekapitány (1642–1658) leveleinek tükrében*. In: Veres Gábor – Berecz Máttyás (szerk.): *Hagyomány és megújulás*. Eger: Heves Megyei Múzeumi Szervezet, 2008. 213–227.
- Nagy Iván: *Magyarország családai: czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. 10. kötet*. Pest: Ráth Mór, 1863. (Arcanum Adatbázis Kft) 55–59.
- Nagy László: *Adalékok Bethlen Gábor hadseregének dunántúli hadműveleteihez. (1619–1621)*. *Hadtörténeti Közlemények*, 7. évf. (1960) 2. sz. 71–106.
- Pálffy Géza: *A magyarországi török és királyi végvárrendszer fenntartásának kérdéséhez*. Keletkutatás, 1995 tavasz, 61–86.

- Pálffy Géza: *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században*. Győr: Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltár, 1995.
- Pálffy Géza: *A török elleni védelmi rendszer szervezetének története kezdetektől a 18. század elejéig*. Történelmi Szemle, 38. évf. (1996) 2–3. sz. 163–217.
- Pálffy Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*. Történelmi Szemle, 39. évf. (1997) 2. sz. 257–288.
- Pálffy Géza: *A rabkereskedelem és rabtartás gyakorlata és szokásai a XVI–XVII. századi török–magyar határ mentén*. Fons, 4. évf. (1997) 1. sz. 5–76.
- Pálffy Géza: *A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (XVI–XVII. század)*. In: Tóth G. Péter (szerk.): *Veszprém a török korban*. Veszprém: Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, 1998. 91–185.
- Pálffy Géza: *A Batthyány család a török ellenes határvédelemben a XVI–XVII. században*. Hadtörténelmi Közlemények, 122. évf. (2009) 2. sz. 321–355.
- Papp Sándor: *Egy ismeretlen dél-dunántúli török palánk: Berkigát*. In: Gerelyes Ibolya – Kovács György (szerk.): *A Hódoltság régészeti kutatása*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2002. 129–136.
- Papp Sándor: *Bethlen Gábor ismeretlen hadjárati terve II. Ferdinánd és a katolikus Európa ellen*. In: Kármán Gábor – Kees Teszelszky (szerk.): *Bethlen Gábor és Európa*. Budapest: ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Magyar Történelmi Tanszéke, 2013. 103–129.
- Pauler Gyula: *Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése*. I. köt. Budapest: MTA Könyvkiadó Vállalata, 1876.
- Pauler Gyula: *Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése*. II. köt. Budapest: MTA Könyvkiadó Vállalata, 1876.
- Payr Sándor: *A soproni evangélikus egyházközség története*. I. köt. A reformáció kezdetétől az 1681-ik évi soproni országgyűlésig. Sopron: Soproni Evangélikus Egyházközség 1917. 195–197.
- Payr Sándor: *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története*. I. köt. Sopron: Dunántúli Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházkerület, 1924. 444–447.
- Perjés Géza: *Zrínyi Miklós és kora*. Második bővített kiadás. Budapest: Osiris Kiadó, 2002. 377–418.
- Perjés Géza: *A szentgotthárdi csata 1664. augusztus 1.* In: Tóth Ferenc (szerk.): *A szentgotthárdi csata – Háború és Béke Zrínyi Miklós korában*. Szombathely: Szülőföld Könyvkiadó, 2015. 55–107.
- Simon Éva: *A magyar nagybirtokosok tervezetei a Kanizsával szembeni végvidék kiépítéséről*. In: Káli Csaba (szerk.): *Zalai történelmi tanulmányok 42*. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár, 61–83.
- Szántó Imre: *A balatoni várak övezete a dunántúli védelmi rendszerben (1541–1690)*. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 18. évf. (1986) 261–292.
- Szántó Imre: *A balatoni várak övezete a dunántúli védelmi rendszerben (1541–1690)*. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 18. évf. (1986) 261–292.
- Szántó Imre: *A „vitélző rend” megélhetésének anyagi forrásai Zala megyében a 17. században*. In: Petercsák Tivadar – Szabó Jolán (szerk.): *Végvárak és régiók a XVI–XVII. században*. Eger: Heves Megyei Múzeumi Szervezet, 1993. 145–158.
- Szvittek Róbert József: *Kiskomárom végvár szerepe a dél-dunántúli védelmi rendszerben*. PhD disszertáció. Budapest: ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, 2008. (https://doktori.btk.elte.hu/hist/szvittekr robertjosef/diss_nem.pdf, utolsó letöltés: 2023. augusztus 1.)
- Szvittek Róbert József: *Kiskomárom végvár építéstörténete*. Castrum, 14. évf. (2011) 41–56.
- Tarkó Ilona: *Rabkereskedelem és anyagi kultúra a XVI–XVII. században a Batthyány család levéltára alapján*. PhD disszertáció. 1. köt. Budapest: PPKÉ BTK Történettudományi Doktori Iskola, 2012. (http://real-phd.mtak.hu/213/3/Tark%C3%B3%20Ilona_disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf, utolsó letöltés: 2023. augusztus 1.)
- Tímár Péter: *A Szerdahelyiek Somogy megyei birtokai*. 2. rész – *A Gerence-völgy középkori települései*. Somogy megye múltjából, 30. évf. (1999) 55–124.
- Torma István: *Az érdi Kutjavár*. In: Ikvai Nándor (szerk.): *Régészeti tanulmányok Pest megyéből*. Szentendre: Pest megyei Múzeumok Igazgatósága, 1980. 251–266.
- Tóth Hajnalka: *Török rabok Batthyány I. Adám uradalmaiban*. Aetas, 17. évf. (2002) 1. sz. 136–153.

- Tóth Hajnalka: *A Kanizsával szembeni végvidék Gyöngyösi Nagy Ferenc levelezése tükrében (1683–1690)*. Szeged: SZTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, 2013.
- Tóth Hajnalka: *A vasvári békekötésig vezető út. Oszmán–Habsburg diplomáciai lépések a béke megújítására, 1662–1664*. In: Tóth Ferenc – Zágorhidi Czigány Balázs (szerk.): *A szentgotthárdi csata és a vasvári béke*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2017. 319–339.
- Tóth Hajnalka: *Vasvár előtt. Habsburg–oszmán megegyezési kísérlet Temesváron 1663-ban*. Aetas, 35. évf. (2020) 3. sz. 46–61.
- Tusor Péter: *Forráskritikai megjegyzések a Wesselényi-összeesküvés történetéhez*. Századok, 155. évf. (2021) 6. sz. 1233–1277.
- Tusor Péter: *Ki volt „Ferdinandus” és „Osvaldus” a Wesselényi-összeesküvésben? Újabb forráskritikai észrevételek a rendi szervezkedés történetéhez*. Fons, 28. évf. (2021) 21. sz. 133–154.
- Vándor László: *A zalai végvárrendszer a 16–17. században*. In: Vándor László (főszerk.): *Zala Megye Ezer Éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás milleniumának tiszteletére*. Zalaegerszeg: Zala Megyei Múzeumok, 1996. 89–98.
- Végh Ferenc: *Bírodalmak határán – a Balaton partján: Keszthely végvárváros a XVI–XVII. században*. Budapest: Históriaantik Könyvesház Kiadó, 2007.
- Végh Ferenc: *Egerszeg végvár és város a 17. században*. Zalaegerszeg: Millecentenáriumi Közalapítvány, 2010.